

DIYANET DERGİSİ

6 ARALIK 1990
BU SAYIDA

DİNİ - İLMİ - EDEBİ ÜÇ AYLIK DERGİ

● EKİM - KASIM - ARALIK

● Cilt: 26 - Sayı : 4

● Diyanet İşleri
Başkanlığı Adına
İmtiyaz Sahibi
Salim GÜNEY
Döner Sermaye İşletme
Müdürü

● Yazı İşleri Müdürü
Orhan BALCI
Sürelî Yayınlar
Şube Müdürü

● Yazı Tetkik Kurulu
Abdullah SEVİNÇ
İbrahim URAL
Orhan BALCI

● Yayına Hazırlayanlar
Alaaddin KOÇAK
Bilâl KOÇ

● Dr. Mediha Eldem Sok. No: 85
Tlf: 125 66 11/379
Kocatepe/ANKARA

● Baskı
AYYILDIZ MATBAASI A.Ş.
342 17 07 - 342 33 16 ANK.

● Kapak
MÜSENNA CELİ SÜLÜS
LEVHA

Hattatı:
Süleyman Vasfi EFENDİ
Okunuşu
"EDEB YÂ HU"

Türkçesi:
"Ehl-i diller arasında aradım,
kıldım taleb
Her hüner makbul imiş, illâ edeb,
illa edeb!"

İçindekiler

İLMİ KIRAAT OTORİTELERİNDEN
İMAM CEZERİ VE TORUNU

KASIM PAŞA
Recep AKAKUŞ

3 - 31

MAHYOLAN AİLELER
Ali Ulvi KURUCU (Şiir)

32

İMAN İNSANA NE KAZANDIRIR?

Yrd. Doç. Dr. Şevki SAKA

33 - 49

DİN (Şiir)

M. Akif ERSOY

50

KUR'AN'DA TEMSİLİ ANLATIM

Halil ALTUNTAŞ

51 - 67

ASIM'IN NESLİ (Şiir)

Ali TÜRKASLAN

68

KUR'AN'DA RIZIK

Muhit MERT

69 - 86

İSLAMDA BORCUN GECİKTİRİLMESİ

Mustafa AVCI

87 - 95

DEVİR-İ CEHALET (Şiir)

Mustafa Necati BURSALI

96

M. Akif ERSOY'UN "SEYFİ BABA"

ŞİİRİNDE BİR DEVİRİN PANORAMASI

Hasan ÖZTÜRK

97 - 102

M. Akif BEY MERHUMUN ARDINDAN

(Şiir) M. Asım KÖKSAL

103 - 104

OSMANLI DEVLETİNDE İLMİYE SINIFININ

RÜTBE VE PAYELERİ

Veli ERTAN

105 - 111

Muhit MERT

KUR'AN'DA RIZIK

1962 yılında Ankara'nın Bezirhane köyünde doğdu. İlk tahsilini köyünde tamamladıktan sonra ortaokulu ve İmam Hatip Lisesini Ankara'da bitirdi. Daha sonra İslami İlimler Fakültesine girerek 1985 yılında mezun oldu. Askerlik görevini yaptıktan sonra Diyanet İşleri Başkanlığında vaiz olarak göreve başladı. Halen Çumra Vaizi olarak görev yapmaktadır. Aynı zamanda Selçuk Üniversitesinde Kalam Anabilim dalında doktora çalışması yapmaktadır.

GİRİŞ: RIZKIN TARİFİ

1— LÜGATTE RIZIK:

Rızık lügatte "atâ", "kendisi ile faydalanılan şey"(1), "nasib" ve "pay"(2) manalarına gelmektedir. "Mülk" ve "şükür" anlamlarında da kullanılır. "Pay" anlamında olduğu halde "kendisi ile faydalanılan şey" için kullanıldığı da söylenmiştir(3).

Kur'an-ı Kerim'de ise Rağıb İsfahani'nin tesbitine göre rızık, a- Dünyevî veya uhrevî atâ, b- Nasib, c- Karna inen ve kendisi ile gıdalanılan şeyler olmak üzere üç manada kullanılmaktadır(4).

2— ISTILAHTA RIZIK:

a— EHL-İ SÜNNETE GÖRE RIZIK

- (1) İbn-i Manzur, Lisanü'l-Arab 10/115 Beyrut
- (2) Razî, Fahreddin, Tefsir-i Kebir, Ter. Heyet, 1/462, Ankara 1988
- (3) Âlusî, Mahmud, Ruhu'l-Maanî, 1/117, Beyrut 1985
- (4) İsfahânî, Rağıb, el-Müfredât, 194, Beyrut

Ehl-i sünnet kelim alimleri tam bir tarif ortaya koyabilmek amacıyla rızık çeşitli şekillerde tarif etmektedirler. Biz bunlardan önemli derecede farklılık arzedenleri inceleyeceğiz.

Beyhakî, Ferrâ'dan naklen: "Haram olsun helal olsun canlıların gıdalandığı her şey onların rızığıdır" şeklinde bir tarif zikretmektedir(5). Rızık, "canlının yiyecek ve içeceklerden beslendiği şey" olarak tarif edenler de olmuştur(6).

Daha sonra gelen Eş'arî ekolü kelimcilerinden Sa'deddin Taftazanî, bu tarifleri muteber saymakla beraber, bu şekildeki bir tarifin Allah'a izafe edilmekten yoksun olduğunu gözönünde bulundurarak rızık,

مَا يَسُوقُهُ اللَّهُ تَعَالَى إِلَى الْحَيَوَانِ فَيَأْكُلُهُ

"Allah teâlânın canlıya sevkettiği ve canlının da yediği şey" olarak tarif etmiştir(7).

Tarifte, rızık, Allah'a izafe etme, tarifi etkileyecek bir unsur olmadığından bu üç tarifi tek bir tarif olarak kabul etmek gerekir. Bu tariflerde esas olan rızığın "yenilen, içilen ve kendisiyle beslenen şeyler" olmasıdır. Buna göre yenilen ve içilenlerin dışında kalan giyecekler ve kendilerinden başka şekilde istifade olunan şeyler rızığın içine girmezler.

Sadece yenilen içilen şeylerin rızıkta dahil edilmesi başka şeylerin tarifin dışında bırakılması, tarifin biraz daraltıldığı fikrini veriyor. Çünkü hem lügat anlamı, hem de bu mevzudaki ayetlerin ifade ettikleri manalar rızığın tarifinin daha şumullü olabileceğine işaret etmektedir. Lügatte, "kendisinden faydalanılan şey", "nasib, pay ve atâ" olarak tarifi esas alınırsa yenilen, içilen şeylerle beraber kendilerinden, başka yollarla istifade edilen diğer şeyler de rızığın içine girmelidir. Ayrıca "Kendilerini rızıklandırdığımız şeylerden infak ederler." (Bakara, 3) ayeti de yemediğimiz fakat sahip olduğumuz ve istifade ettiğimiz şeylerin de rızığın içine girebileceğini gösterir.

Nitekim Fahreddin Razi bu kanaatte olanlardan birisidir. O, Allah'ın bize rızık olarak verdiği şeylerden infakta bulunmamızı emrettiğini, rızık yenilen şeyler olarak tarif edildiği takdirde onu infak etmenin mümkün olmayacağını ileri sürerek bu tariflerin batıl olduğunu iddia etmektedir(8). Daha sonra gelen kelimciler, bu türlü mülahazalarla rızık,

مَا يَسُوقُهُ اللَّهُ تَعَالَى إِلَى الْحَيَوَانِ لِيَتَنَفَعَ بِهِ

(5) Beyhakî, ebu Bekr Ahmed b.Hüseyin, el-İtikâd, 113, Beyrut 1985

(6) Tehânevi, Muhammed Ali b.Ali, Keşşâfu Istılâhât'l-Funun 1/580 İst.1984

(7) Taftazanî, Sa'deddin, Şerhu'l-Akaid, 127, İstanbul 1976. Cürcânî, Seyyid Şerif, Tarifât (110, Beyrut 1983) da aynı tarifi vermektedir.

(8) Razi, a.g.e. 1/461

"Allah'ın canlılara faydalanmaları için sevkettiği şey" olarak tarif etmişlerdir(9). Bu tarif yeme-içme ile beraber her türlü faydalanmaya şamildir.

Merhum müfessir Âlusî bu konuda Râzî'nin fikrine katılmayarak problème ayrı bir çözüm getirmeye çalışır. O, rızkın gıdalanılan şeylere hasredilmesini uygun görüp elde bulunan, başka yollarla istifade edilen veya infak edilen şeylere rızık tabirinin kullanılmasının mecazî olduğunu ileri sürmüştür(10). Böylece O rızkı ikiye ayırmış olmaktadır. Birisi hakiki rızıktır ki gıdalanılan şeylere tabir olunur. Diğeri mecazî rızıktır ki elde bulunan, kendilerinden faydalanılan veya infak edilen şeylerdir.

İbrahim Bâcûrî de Bakara s.3. ayetindeki rızık kelimesini atâ anlamında kullanıp ayete "Rızık olmak üzere verdiğimiz şeylerden infak ederler." manasını vermektedir(11). O'nun bu izahı da Âlusî'ninkinden farklı değildir.

Rızık faydalanılan şeyler olarak tarif etmenin mahzurları üzerinde de durularak tenkitler yapılmıştır. Meselâ, bu tarife göre bir kimse başkasının rızkını yiyebilir. Halbuki Ehl-i Sünnete göre "herkes kendi rızkını yer, hiç kimse başkasının rızkını yiyemez" kaidesi vardır. Bu bir tezattır.

Bu tarifin mahzurlarını gidermek maksadıyla daha sonraları tarif **بالفعل** "bilfiil" kaydıyla kayıtlanarak yeni bir şekil verilmiştir(12). Buna göre, "Birinin sahip olduğu ve fakat faydalanmadığı şey onun rızkı değildir. O şey kendisinden yararlanan kimse için rızıktır(13).

Tarifteki faydalanmayı **بالتغذى او غيره** "gıdalanma veya başka yollarla faydalanma" olarak tefsir edenler de olmuştur(14). Bu kayıtlarla tarif, ilk tariflere yaklaştırılsa bile diğer türlü faydalanmaları da rızkın içine soktuğundan farklılık arz etmektedir.

Elmalılı merhum Hamdi Yazır da Bakara s.3. ayetinin maddî şeylerle beraber manevî şeyleri de içine aldığı, "yeme"nin faydalanma ile izah olunarak "ekl" in yalnız yiyeceğe mahsus olmayıp, zikir-i hâs irade-i âmm kabîlinden olmak üzere içecek, giyecek, ilim, marifet, kudret, amel, evlat ve zevceye de şamil olduğunu, dolayısıyla mutlak bir faydalanma ifade ettiğini, fakat bütün bunlar için bilfiil faydalanmanın şart olduğunu, bilfiil faydalanılmayan şeylerin rızık olmayacağını söylemektedir (15).

İmam Gazzalî tariflerdeki sıkıntıyı gidermek için meseleyi biraz daha teferruatlı olarak ele almaktadır. O rızkı dört kısma ayırır.

(9) Rihavî, Muhammed b.Süleyman, Nuhbetü'l-Leâli 109, İstanbul, 1979.

(10) Âlusî, a.g.e. 1/117

(11) Bâcûrî, İbrahim, Şerhu Cevhereti'tevhid 441, Dimeşk 1972.

(12) Bâcûrî, a.g.e. 441.

(13) Gölcük, Şerafettin ve Süleyman Toprak, Kelam 243, Konya 1988.

(14) Beyazî, Kemaleddin, İşârâtü'l-Merâm 235, Kahire 1949.

1— Mazmun rızık: Diğer sebepler olmaksızın bünyenin kıvamını sağlayan gıda ve sair şeylerdir. Allah bu nevi rızıkı taahhüt etmiştir.

2— Maksım rızık: Kulların yiyecek, içecek ve giyeceklerinden, kullara taksim edip levh-i mâfûzda yazdığıdır. Bunların herbiri belirlenmiş miktarlarda ve muayyen zamanlardadır. Yazıldığı şekilden artmaz, eksilmez, erken gelmez ve gecikmez.

3— Memlûk rızık: Herkese, dünya mallarından Allah'ın takdir ettiği ve sahip olmaları kasdıyla kullara verdiği şeylerdir. Allah'ın (c.c.) "Sizi rızıklandırdıklarımızdan infak edin" (Münafikun, 10) emri de "malik olduklarımızdan infak edin" demektir.

4— Mevûd rızık: Allah'ın müttakî kullarına takvâ şartıyla, helal yoldan ve meşakkatsiz olarak vadettiğidir. Nitekim Allah (c.c.) "Kim Allah'tan sakınırsa Allah ona bir kurtuluş yolu hazırlar ve hesap etmediği yerden rızıklandırır" (Talak, 7) buyurmuştur(16).

Görüldüğü gibi Gazzalî de rızık çok şumullü olarak ele almaktadır. O, vücut mekanizmasında kullanılan ve depo edilen, vücudun kıvamını sağlayan şeyleri, yediğimiz, içtiğimiz ve giydiğimiz şeyleri sahip olduklarımızı ve va'dolunanları rızık içine dahil etmiştir.

Fakat rızık tabiri her ne kadar yenilen, içilen şeylerin dışındakiler için kullanılsa da Âlusî'nin dediği gibi mecazi olarak kullanılmaktadır. Gerçek manada rızık, canlının yiyerek gıdalandığı şeydir. Ehl-i sünnet kelimcilerinin çoğunun kanaati de budur. Nitekim Kur'an'da "Anaların rızıkını ve giyeceğini uygun bir şekilde sağlamâk çocuk kendisinin olan babaya âittir" (Bakara, 233) buyurulmuştur ki ayette giyeceğin rızıktan ayrı olarak zikredilmesi ayrı şeyler olduğunu göstermektedir.

b— MUTEZİLE'YE GÖRE RIZIK

Mutezili kelimciler rızık, "mâlikin yediği mülk" veya "kendisinden faydalanmaya herhangi bir mani bulunmayan şey" olarak tarif ederler(17).

Mutezile bu tarifleri yaparken "mülk olma" ve "faydalanmaya mani bulunmaması" şartlarını, haram olan şeyleri rızık içine katmama gayesiyle koymuşlardır. Çünkü onlar Allah'ı tenzih maksadıyla kabih olanı Allah'a isnad etmeyi uygun görmemektedirler. Haram da kabih olduğundan, onu Allah'a nisbet ederek "kullarını haramla rızıklandırdı" demeyi sakıncalı bulurlar.

Onlar bu görüşlerini nakli delillerle de desteklemektedirler Meselâ, "Kendileri-

(15) Yazır, Muhammed Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili 1/192, 7/5230 İst.

(16) Gazzalî, Ebu Hamid Muhammed, Minhacü'l-Abidin (şerhi Siracu't-Talibin ile beraber basım) 88-97, Mısır 1955.

(17) Taftazanî, a.g.e. 127, Razî, a.g.e. 1/461.

(18) Başka deliller için bkz. Razî, a.g.e. 1/462

ni rızıklandırdığımız şeylerden infak ederler"(Bakara, 3) ayetinde rızıkta infak edenleri Allah (c.c.) medhetmektedir. Şayet haram rızık olsaydı onu infak eden de övgüye hak kazanırdı. Bu ise mümkün değildir. Bir de Allah (c.c.) "Sizi rızıklandırdığımız şeylerden infak edin" (Münafikun, 10) buyuruyor. Halbuki Allah haramın infakını emretmez. Hem infak mülk olan şeyde olur, insan başkasının malını infak edemez. Şayet haram rızık olsaydı, gasbedilmiş bir şeyin infakı câiz olurdu. Halbuki onu sahibine geri vermek ittifakla vacibdir(18).

Acaba gerçekten, rızık için mülkiyet şart mıdır? Haram rızık değil midir? Kabih olanın isnadı mahzurlu mudur?

Pek çok Ehl-i Sünnet kelamcısı pratikte yaşanan birtakım olayları inceleyerek Mutezili düşüncenin batıl olduğunu ortaya koymuşlardır. Şayet rızıkta mülkiyet şart ise çocukların yediği sütlerle hayvanların yediği otlar onların rızık değil midir? Zira ne çocuklar için ne de hayvanlar için mülkiyet düşünülemez. Ayrıca biliyoruz ki mükelleflerin hepsi helal yemiyorlar, haram yiyenler de var. Şayet onları Allah (c.c.) rızıklandırmıyorsa kim rızıklandırıyor? Haram, rızık kabul edilmediğinde, haram yiyenleri bir başkasının rızıklandığı anlamı çıkar ki bu Allah'a küfürdür(19).

Aslında haramla beslenen canlıların Allah tarafından beslenmediğini iddia etmek "Her canlının rızık Allah'a âittir" (Hud, 6) ayetine zıt düşmektedir. Cenab-ı Hakkın va'dinden (taahhüdünden) döneceği düşüncesine götürür(20).

Safvan b.Ümeyye'den rivayet edilen bir hadiste Peygamber Efendimiz(s.a.s.)'in yanına gelerek, "Ey Allah'ın Rasulü! Allah bana şekaveti takdir etti. Bu sebeple rızıkımı elimle çaldığım defimde görüyorum. Ahlaksızlık telkin etmediği sürece şarkı söylemem için bana izin ver." diyen Amr b.Kurre'ye karşı Peygamber efendimiz (s.a.s.): "Sana ne izin, ne ikram, ne de nimet vardır. Ey Allah düşmanı yalan söyledin. Şüphesiz ki Allah seni güzel rızıklarla rızıklandırdı ama sen Allah'ın sana helal olarak verdiği rızık yerine sana haram kıldığı rızıkını tercih ettin" buyurmuştur(21). Bu hadisteki "sen Allah'ın sana haram kıldığı rızıkını tercih ettin" sözü de haramın rızık olduğuna delildir. Ayrıca Rum s.40. ayetinde "Sizi yaratan, sonra rızıklandıran, sonra öldürecek, sonra da diriltecek olan O'dur" buyurulmaktadır. Normalde cümle "sizi yaratan" kelimesinden sonra "sizi yaşatan" şeklinde gelmesi gerekirken "sizi rızıklandıran" şeklinde gelmiştir. Rızık canlılığı sağlayan bir unsur olduğundan ayette sebep müsebbep yerine zikredilmiştir. Haram olan şeyler de yenilince beden canlılığını sağlayacağından rızık içine girmelidir. Sonra mutezilenin delil olarak kullandığı ayetler rızık tabirinin mecazî olarak kullanıldığı şeyleri ifade etmektedir. Yoksa

(19) Çeşitli misaller için bkz. Bağdadî, Abdulkahir, Usulü'd-Din 144, İstanbul 1928, Beyhakî, a.g.e. 113.

(20) Sabunî, Nureddin, el-Bidaye 75, Ankara 1979.

(21) İbn-i Mâce, Sünen (Hudud 38/2613) Ter. ve şerh Haydar Hatipoğlu c.7 s.252, İstanbul 1983.

canlının yediği şeyi infak etmesi mümkün değildir. Hem mülkiyet şartı rızıkta değil infakta olması gerekir. Mutezile muğalata ederek mülkiyet şartını infaktan alıp rızıkta nakletmişlerdir.

Kabihin Allah'a isnad edilmesine gelince; Haram rızık rızık manasında Allah'a isnadı muteberdir. Çünkü Allah'dan başka rızıklandırıcı yoktur. Kul ise haram yediğinden dolayı zem ve ikaba müstahak olur(22). Ehl-i Sünnete göre kabihin yaratılması kabih değil, bilakis kulun onu irtikâb etmesi kabihdir.

Her şey Allah'tandır, Allah'ın havl ve kuvvetiyle olmaktadır. Her şey O'na raci-
dir. Kabih, yaratma cihetiyle Allah'a isnad edilmeye her ne kadar müsait ise de teed-
düben isnad etmeyiz, çünkü edeb Müslümanın en güzel ve en hayırlı sermayesidir.
Allah'a en faziletli işler isnad edilmelidir. Nitekim Hz. İbrahim(a.s.)'in diliyle

Kur'an'da *وَإِذَا مَرَضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ* "Hastalandığım zaman O bana şifa verir"
denilmiştir de "hastalandığı zaman" anlamına gelen *وَإِذَا مَرَضْتُ*
denilmemiştir(23). Halbuki hastalandıran da O, şifa veren de O'dur.

Kısaca diyebiliriz ki, mülk olmayan şeylerin ve haram olan şeylerin rızık olma-
sında Mutezilenin zannettiği gibi bir mahzur yoktur. Haram yiyenler de hayvanlar
da merzuktur.

KUR'AN'DA RIZIK

Bu bölümde kelam ilmi'nin problemlerinden birisi olan ve kaza kader inancı
içerisinde mütâlâa edilen rızık konusunun Kur'an'da anlatılışını ana hatlarıyla ele
alıp inceleyeceğiz. Rızık konusu Kur'an'da geniş bir yer işgal etmektedir. Zira bu
konu yanlış anlaşılmaya müsait olan, yanlış anlaşıldığında da insanı tembelliğe ve
hatta şirke kadar götüren bir konudur.

Kur'an'da rızık konusunun ana hatlarını, rızık veren, kendisine rızık verilenler,
rızık neveleri ve bu konuda yapılan birtakım emir ve tavsiyeler çizmektedir.

1— RIZKI VEREN

Kur'an'da rızık konusunun geçtiği her yerde, rızık verenin Allah (c.c.) olduğu
hususunda titizlikle durulmakta ve bu konuda şirke götüren yollar tıkanmaktadır.
Çünkü rızık konusu, insanın, hem sebep olarak kendisini rızıklandırıcı görmesi cihe-
tiyle hem de böyle mühim bir fiili insanlardan veya batıl tanrılardan bilmesi cihetiyle

(22) Taktazanî, a.g.e. 127

(23) Bkz. Âlusî, a.g.e. 1/117

le şirke götüren bir yoldur. Halbuki rızkın meydana getirilmesi insan gücünün dışında bir iştir. İnsan sadece kendisine hazırlanan şeyleri kullanmakta veya vesile olmaktadır. Hatta bu da Allah'ın irade ve inayetine bağlıdır. Dolayısıyla insan ona ne sahip çıkabilir ne de başkalarından bilebilir. Gerçekte rızkı veren Allah'tır.

"Ey Muhammed! De ki: Göklerden ve yerden sizi rızıklandıran kimdir? De ki: Allah'tır. O halde doğru yolda olan veya apaçık dalalette olan ya biziz veya sizsiniz."(Sebe, 24).

"Allah size verdiği rızkı kesiverse, size rızık verecek başka kim vardır? Hayır onlar azgınlık ve nefrette direnmektedirler."(Mülk, 21)

Allah'ın fiillerinden olan rızıklandırma, bir üstünlük vesilesi olarak Kur'an'da zikredilmiş ve Allah'ın batıl tanrılardan üstünlüğü anlatılmıştır. "Allah; vereceği rızık hususunda tam kudret sahibi olduğundan, rızkı, tükenmek bilmediğinden, rızkının kesilme endişesi olmadığından, başa kakmak, karşılığında birşey beklemek gibi taraflar düşünülemez olduğundan, vb. elbette O'nun Rezzakiyeti, bu niteliklerin zıddı ile mevsuf olabilecek mahlukların, mevhum veya zahiri rızık verenlerin çok üstünde olacaktır" (24).

"Sizi yaratan, sonra rızıklandıran, sonra öldürecek ve daha sonra da diriltecek olan Allah'dır. Ona koştuğunuz ortaklardan böyle bir şey yapan var mı? Allah onların ortak koştuklarından çok yüce ve münezzehdir." (Rum, 40) (25)

Kur'an, rızık konusunu anlatırken, Uluhiyetin, subutî ve selbî vasıflarını ortaya koyarak beşerin Uluhiyeti anlamasını sağlamaktadır. Rızık verme, hem semî'; basar ve ilim sıfatlarına mütaallık, hem de irade, kudret ve tekvin sıfatlarıyla ilgili bir fiildir. Rızık verecek olan, mahlukaın ihtiyaçlarına cevap verebilmesi için ihtiyaçları duyması, görmesi ve bilmesi gerekir. Rızık verebilmesi içinde irade, kudret ve tekvin sıfatlarıyla, dolayısıyla hayat sıfatıyla muttasıf olmalıdır.

"Nice canlılar varki rızıklarını kendileri temin edemezler. Sizi de onları da Allah rızıklandırır. O işitir ve bilir." (Ankebut, 60)

"Allah kullarına lütufta bulunandır. Dilediğini rızıklandırır. Kuvvetli ve Aziz olan O'dur." (Şura, 19)

"Rızıklandıran da güç, kuvvet sahibi olan da Allah'tır." (Zariyat, 58)

Rızık verme hususunda Allah'ın iradesini zorlayan hiçbir şey yoktur. O dilediğine dilediği kadar verir. Rızkı genişletme ve daraltma da O'nun işidir.

"Allah dilediğini hesapsız şekilde rızıklandırır." (Bakara, 212)

(24) Yıldırım, Suat, Kur'an Uluhiyet 240, İstanbul 1987.

(25) ilgili ayetler için bkz. Neml, 60 - 64, Fatır, 3

"Allah dilediğinin rızkını genişletir ve daraltır." (Ra'd, 26)(26)

Selbi sıfat olarak ta Yaratıcı'nın rızık istemediği belirtilmektedir. Bununla uluhiyetin gereği olan Samediyet ve Yaratıcının havadise muhalefeti ortaya konmaktadır.

"Ehline namaz kılmalarını emret. Sen de ona devam et. Biz senden rızık istemiyoruz. Sana rızık veren Biziz. Akıbet müttakîlerindir." (Tâhâ, 132). "Onlardan rızık istemem. Beni doyurmalarını da istemem." (Zariyat, 57)

Halbuki o devirde cahiliyyenin müşrik arabı, putların da ihtiyacı olduğuna inanarak onlara pay ayırmaktadır. Bu da Kur'an'da kınanır.

"Kendilerine verdiğimiz rızıktan, onların ne olduğunu bilmeyen putlara pay ayırırlar." (Nahl, 56)

Rızıklandırma, girift olmasına rağmen muntazam ve mükemmel, şaşmadan ve bozulmadan işleyen bir sistemdir. O'nun böyle olması, ince bir hesabın, şümüllü bir ilmin, müstakil bir iradenin, mükemmel bir kuvvetin ve eşsiz bir yaratmanın mahsulü olduğunu gösterir. Bu sebeple rızık ve rızka konu olan şeyler, pek çok ayette Allah'ın varlığına delil gösterilmiştir. Şirki nefyetmek için de misal olarak zikredilmektedir. İnsanların bunlarla istidlal ederek küfre ve şirke düşmemeleri istenmiştir. (27)

"O yeryüzünü bir döşek ve göğü de bina kıldı. Gökten su indirerek onunla size rızık olmak üzere ürünler meydana getirdi. Artık bilip durduğunuz halde şirk koşmayın." (Bakara, 22).

"İşte onlara bir delilde: ölü yeri diriltir, ondan taneler çıkartırız da ondan yerler. Orada hurmalıklar, üzüm bağları varederiz, aralarından da pınarlar fişkurturuz." (Yasin, 33-34).

"Allah size kendinizden misal vermektedir. Size verdiğimiz rızıklardan kölelerinizin de eşit surette hak sahibi olmalarına razı olur ve birbirinizi saydığınız gibi bu ortaklarınızı da sayar mısınız? (ki bizzat yaptığımız işlerde Bize ortak koşulmasına razı olasınız.) Düşünen milletler için ayetleri böyle tafsilatlı olarak açıklarız." (Rum, 28).

Cahiliyye arabı gibi -müşrik dahi olsa- bir insana rızık kimin verdiği sorulduğunda kaçamak yapamayarak Allah'ın (c.c.) verdiğini ikrar edeceği de Kur'an'da bildirilmiştir.

"De ki: Gökten ve yerden size rızık veren kimdir? Kulak ve gözlerin sahibi

(26) İlgili ayetler için bkz. İsrâ, 30, Kasas, 82, ankebut, 62, Rum, 37, Sebe, 36, 39, Zümer, 52, Şura, 12.

(27) Çığman, M. Kenan, Allah'ın Varlığının Delilleri 140 - 146 (İstanbul 1988). da "Rızık Delili" adıyla hususi başlık altında incelemektedir.

(28) Bkz. Maide, 114, Hac, 58, müminun, 72, Sebe, 39, Zariyat, 58, Cuma, 11.

kimdir? Diriyi ölüden çıkararak, ölüyü de diriden çıkararak kimdir? Her işi düzenleyen kimdir? Onlar diyecekler ki: Allah'tır." (Yunus, 31).

Acaba rızık insana da nisbet edilebilir mi?

Kur'an'da Allah (c.c.) için: **خير الرازقين** "Rızık verenlerin en hayırlısı" ifadesi ile "Rezzak" fiilî sıfatı kullanılmaktadır(28). Râzık kelimesi rızık yaratan, veren ve sebep olan anlamındadır. O da Allah'tır. İnsan da rızık ulaşmasına sebep olduğundan ona da râzık denilebilir. Rezzak sıfatı ise Allah'dan başkası için kullanılmaz(29). Kur'an'da da rızık, vesile olması sebebiyle insana nisbet edildiğini görmek mümkündür.

"Anneler, emzirmeyi tamamlamak isteyen baba için çocuklarını tam iki sene emzirsinler. Annelerin rızık ve giyeceğini uygun bir şekilde sağlamak çocuk kendisinin olan babaya âittir." (Bakara, 233) (30).

2— KENDİLERİNE RIZIK VERİLENLER

Kur'an'da kendisine rızık verilenler hem umumi olarak hem de çok ayetlerde hususi olarak zikredilmektedir. Umumi olarak çeşitli hayat tabakalarında canlılık özelliği gösteren bütün canlıların Allah tarafından rızıklandırıldığı bildirilmektedir.

"Yeryüzündeki bütün canlıların rızık Allah'a âittir." (Hud, 6)

"Yeryüzünde nice canlılar vardır ki rızıklarını kendileri temin edemezler. Onları da sizi de Allah rızıklandırır." (Ankebut, 60)

"Yeryüzünde hem sizin hem de besleyicileri olmadığınız varlıklar için geçim vasıtaları yarattık." (Hicr, 20)

Hususi olarak da insan zikredilmektedir. Yani rızık konusuna muhatab olan genelde insandır. Hep insanın yiyecek içecek ve istifade edeceği şeylerden teferruatlı olarak bahsedilmiştir. Bu da insanın kâinattaki konumundan, mahlûkat arasındaki yerinin öneminden ve ilâhi vahye muhatab bir varlık olma özelliğinden kaynaklanmaktadır. İnsan bu alemde gayedir ve bütün her şey de onun için yaratılmış, emrine verilmiş ve istifadesine sunulmuştur. Bundan dolayıdır ki onun ölümünden sonraki hayatında da rızıklandırılacağı ifade edilmiştir. Fakat oradaki rızıklandırma şehidlere ve cennetliklere tahsis edilmektedir.

"İnanan ve yararlı iş işleyenlere, kendilerine altlarından ırmaklar akan cennetler olduğunu müjdele. Onlara buranın bir meyvesi rızık olarak verildiğinde, 'bu daha ön-

(29) Rağib, a.g.e. 194

(30) İlgili ayetler için bkz. Nisa, 5, 8,

(31) İlgili ayetler için bkz. Enfal, 4, Meryem, 62, Hac, 52, Nur, 26, Ahzab, 31, Sebe, 4, Saffat, 41, Sad, 54, Mümin, 40, Talak, 11,

ce rızıklandırıldığıımızdır' derler. Bunlar, söylediklerinin benzeri olarak sunulmuştur. Onlara orada temiz eşler de vardır." (Bakara, 25) (31).

3— RIZIK OLARAK VERİLEN ŞEYLER

Rızık olarak verilen şeyleri Kur'an'da, nebati ve hayvani gıdalar olarak görmek mümkündür. Nebati olanlar genel ifadelerle sebzeler, ekinler, meyvelerdir. Hurma, üzüm, nar ve zeytin hususi olarak geçmektedir.

"Çardaklı ve çardaksız bağları inşa eden Allah'tır. Tadları çeşitli ekin ve hurmaları, zeytin ve narı, birbirine benzer ve benzemez şekilde yaratan O'dur. Ürün verdiği zaman ürününden yiyin. Devşirildiği ve biçildiği gün de hakkını verin. İsraf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez." (Enam, 141) (32).

Hayvani gıdalar olarak da bizzat kesilip yenilen ehli hayvanların kendileri, balık, süt ve bal zikredilmektedir.

"Binek olarak kullanmanız ve yemeniz maksadıyla hayvanları sizin için yaratan Allah'tır." (Mümin, 79) (33)

"Taze balık eti yemeniz, takındığınız süsleri çıkarmanız ve Allah'ın bol nimetlerinden faydalanmanız için denizi emrinize veren O'dur." (Nahl, 14).

"Hayvanlarda sizin için ibretler vardır. Bağırsaklarındakilerle kan arasından içenlere içimi kolay ve saf bir süt içiririz." (Nahl, 66)

"Rabbin bal arısına 'dağlarda, ağaçlarda ve hazırlanmış kovanlarda yuva edin sonra her çeşit üründen ye sonra da işleme için Rabbinin gösterdiği yoldan yürü' diye öğretti. Karınlarından, insanlara şifa olan çeşitli renklerde bal çıkar. Düşünen bir millet için bunda ibret vardır." (Nahl, 68,69)

Nebati ve hayvani gıdalar dışında su da rızka konu olmuştur.

"Size yukardan su indiren de O'dur. Ondan içersiniz. Hayvanlarınızı otlattığınız otlar da onunla biter." (Nahl, 10)

Su rızıkla ilgili ayetlerin çoğunda, nebati rızıkların meydana gelmesine sebep olarak gösterilmektedir. Esasen su hayat için vazgeçilmez bir unsurdur.

"O, yeryüzünü bir döşek, göğü de bina kıldı. Gökten su indirip onunla size rızık olmak üzere ürünler meydana getirdi. Artık Allah'a bile bile şirk koşmayın." (Bakara, 22) (34).

(32) Bkz. Nahl, 11, 67, Müminun, 18 - 20, Yasin, 35, Kaf, 9 - 11, Abese, 24 - 32

(33) Bkz. Enam, 142, Nhl, 5, Hac, 34.

(34) Bkz. İbrahim, 32, Secde, 27, Casiye, 5.

(35) İbn-i Kesir, Ebu'l-Fida İsmail, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm 2/456, Beyrut 1969.

Maddi olan şeylerin dışında manevî olan şeylerin de mecazen dahi olsa rızık sayılabileceğine Kur'an işaret etmektedir. Bunu hem "Kendilerini rızıklandırdığımızdan infak ederler" (Bakara, 3) ayetinde rızık mutlak zikredilmesinde, hem de Hz.Şuayb (as)'ın; "Ey Milletim! Rabbinden benim bir belgem olduğu ve bana güzel bir rızık verildiği halde O'na karşı gelebilir miyim?" (Hud, 88) sözünü nakleden ayette görmek mümkündür. Burada "güzel rızık"dan maksat nübüvettir(35).

Bunlardan da anlaşılmaktadır ki nübüvvet, ilim, güç ve kuvvet gibi şeyler de rızıktan sayılmaktadır. Hatta insanın zevk aldığı, ruhen hoşlandığı ve psikolojikman kendini doyurduğu şeyler de bu babdan sayılabilir. Nitekim "Yeryüzünde rengârenk şeyleri de sizin için yaratmıştır." (Nahl, 13) buyrulmaktadır.

Bu arada rızık konusunda değinmemiz gereken en önemli husus, Kur'an'ın da hassasiyetle üzerinde durduğu tayyibatla rızıklandırma hususudur. Yani Allah'ın rızık olarak verdiği şeylerin temiz ve güzel olmasıdır. Allah (c.c.) insan tabiatının nefret etmeyeceği, bilakis hoşlanacağı şeyleri rızık olarak vermiştir. Bu da Allah'ın insana verdiği değeri göstermektedir.

"Andolsun ki biz insanoğlunu şerefli kıldık, onların karada ve denizde gezmesini sağladık. Temiz şeylerle onları rızıklandırdık. Yaratıklarımızın pek çoğuna üstün kıldık." (İsra, 70) (36).

4— RIZIK KONUSUNDA EMİR VE TAVSİYELER

a— RIZIK ENDİŞESİ TAŞIMAMA

İnsan zaman zaman hayatının devamına vesile olan rızık temin etmenin endişesini taşımaktadır. Bu endişe çeşitli vesilelerle kuvvet kazanarak vahim tabloların sergilenmesine vesile olur. Ferdî planda fakirlik korkusu ve rızık endişesiyle, eskiden cahiliyyenin müşrik arabı, doğmuş ve belli bir yaşa gelmiş çocuğunu kendi elleriyle öldürürken, çağımızda, çoğalan nüfus karşısında mevcut kaynakların kâfi gelmeyeceği fikriyle, çağdaş usullerle neslin tahdidine, çocukların öldürülmesine ve nüfusun azaltılmasına sebep olunur.

Halbuki insanı yaratan onu yaşatacaktır. Yaşamını sağlayan gerekli şeyleri hazırlayacaktır. Allah (c.c.) kendisinin Rezzak olduğunu bildirmektedir. Ayrıca "Yeryüzündeki bütün canlıların rızıkı Allah'a âittir" (Hud, 6) ayetiyle rızık taahhüd ettiğini bildirmiştir. Dolayısıyla insanın böyle bir endişe taşıması yersizdir, hatta Allah'a karşı itimadsızlık ve sû-i zanda bulunmaktadır. Kur'an böyle bir endişe ve korku taşımayı ve bundan dolayı çocukları öldürmeyi yasaklamıştır.

(36) Bkz. Enfal,26, Yunus,93, Nahl,72, Casiye,16.

(37) Bkz. enam, 140,151.

"Çocuklarınızı yoksulluk korkusuyla öldürmeyin. Onları da sizi de Biz rızıklandırırız. Onları öldürmek şüphesiz büyük bir günahtır" (İsra, 31)(37).

Bazıları da iyilerle beraber bulduklarında veya iyi yolda olduklarında rızık ve menfaatlerine zarar geleceği düşüncesi gütmektedirler ki Kur'an bunu da kınamaktadır.

"Seninle beraber doğru yolda olursak yurdumuzdan oluruz dediler. Onları katımızdan bir rızık olarak herşeyin ürününün toplandığı kutlu bir yere yerleştirmedik mi? Ama çoğu bilmezler" (Kasas,57).

b— RIZKI ARAMA

Acaba Allah'ın (c.c.) rızık taahhüd etmesi, insanın buna güvenerek rızıkının ayağına gelmesini beklemesini ve tembellik etmesini mi gerektirmektedir?

Hayır! Rızık taahhüd etmesi, Allah'a âit bir şeydir. Rızık elde etmek için sebeplerine tevessül etmek ve rızık aramak da insanın vazifesidir. "İnsana ancak çalıştığı şey vardır" (Necm,39). İnsan Allah'ın bu taahhüdüne güvenmeli, tevekkül etmelidir ama bu güven ve tevekkül tembelliğe dönüşmemelidir. Bu meselede İslâm, sanki yanlış bir hüküm vazederek insanları tembelliğe sevk ediyormuş ve çalışarak terakki etmelerine mani oluyormuş gibi telakkilerle, İslama ve Müslümanlara dil uzatanlar olagelmıştır. Bu durum İslamın kendisinden kaynaklanmadığına göre bazı Müslüman fertlerin tutum ve anlayışlarından kaynaklanıyorsa onlar kendilerine çeki düzen vererek dinimize söz getirmemelidirler.

Tevekkül, sebepleri terkettikten sonra güvenmek değildir, bilakis sebeplere tevessül ettikten sonra neticeyi Allah'tan beklemektir. Bir ârâbî gelerek: Ya Rasulallah! Devemi bağlayıp mı tevekkül edeyim yoksa salıverip mi tevekkül edeyim? diye sorduğunda Peygamber Efendimiz (s.a.s.): "Bağla, sonra tevekkül et" buyurmuşlardır.(38). Hz. Ömer (ra.)'de boşa gezen Yemenliler'i görüp de "siz necisiniz" diye sorduğunda "biz Allâh'a tevekkül etmiş kimseleriz" cevabını alınca "Hayır! siz Allah'a tevekkül etmiş kimseler değilsiniz. Siz yalancısınız. Tohumunu yere atıp sonra tevekkül edene mütevekkil denir" demiştir(39).

Şu halde insana düşen iki vazife ortaya çıkmaktadır. Birincisi kara, deniz veya havada rızık elde etmenin yollarını araştırmak, çalışmak ve gayret etmektir ki bu sünnetullah'a riayet etmektir.

"Yeryüzünü size boyun eğdiren O'dur. Öyleyse yerin sırtlarında gezin. Allah'ın verdiği rızıktan yiyin. Dönüş Ona'dır." (Mülk, 15).

(38) Aclunî, ismail b.Muhammed, Keşfu'l-Hafâ, 1/144, Beyrut h.1352.

(39) Babanzade, Ahmed Naim, İslam ahlakının Esasları,70, İstanbul 1976.

"Namaz bitince yeryüzüne yayılın, Allah'ın lütfundan rızık arayın" (Cuma, 10).

"İki deniz bir değildir. Birinin suyu tatlı ve içimi kolaydır. Diğeri ise tuzlu ve acıdır. Herbirinden taze (balık) eti yersiniz, takındığınız süsleri de çıkarırsınız. Allah'ın lütfuyla rızık aramanız için gemilerin denizi yarararak gittiğini görürsün. Belki şükredersiniz" (Fâtır, 12)

"Rızkınız da size va'dedilen şeyler de semâdadır" (Zâriyat, 22)

İkinci vazife ise tevekkül etmektir. Sebâplere tevessül den sonra neticeyi Allah'dan beklemek ve dua ile istemektir. Kur'an'da bunu tavsiye etmektedir.

"Doğrusu Allah'tan başka tapıklarınızın size rızık vermeye gücü yetmez. Rızık Allah katında arayın. O'na küllük edin, O'na şükredin, O'na döneceksiniz" (Ankebüt, 17).

"Geceyi gündüze, gündüzü de geceye geçirirsin. Ölüden diri, diriden de ölü çıkarırsın. Dilediğini hesapsız rızıklandırırısın" (Âl-i İmran)

Görüldüğü gibi Kur'an insanları körükörüne bir tevekkül ile tembelleğe değil çalışmaya ve kazanmaya sevk etmektedir.

c— RIZKI YEME

Kur'an'da rızıkla ilgili iki ayette helal-haram ve tayyib-habis ayırmaksızın mutlak bir ifadeyle; "Hayvanları da yük ve kesim için yaratan Allah'tır. Allah'ın size verdiği rızıktan yiyeceğinizi. Şeytana ayak uydurmayın: O size apaçık bir düşmandır" (Enam, 142) ve "Yeryüzünü size boyun eğdiren O'dur. Öyleyse yerin sırtlarında dolaşın. Allah'ın verdiği rızıktan yiyeceğinizi. Dönüş onadır" (Mülk, 15) buyrulmaktadır. Haram da rızık olduğundan acaba Allah (c.c.) haramın yenmesini de istemekte midir? Haramın yenmesine rızası var mıdır?

Aslında bu iki ayette rızık her ne kadar mutlak olarak gelmiş olsa bile bunu tayyibat ve helal ile kayıtlayarak tefsir etmek mümkündür. Nitekim Bakara, 60.ayetinde, Yahudilere, mutlak bir ifadeyle "Allah'ın rızıkından yiyeceğinizi" denildiği ifade edilmişse de Bakara, 57 ve Araf, 160.ayetlerindeki rızık kelimesi "tayyibat"la kayıtlı olarak gelmiştir. Zaten yukarıdaki ayetlerin son kısımlarındaki "şeytana ayak uydurmayın" ve "Dönüş O'nadır" ifadelerinden "tayyibat" ve "helal" ile kayıtlanabileceğine delalet çıkarılabilir. Birincisinden, "şeytana ayak uydurarak helal olmayı yemeyin", ikincisinden de "yediğinize dikkat edin, haram yemeyin zira O'na dönüp hesap vereceksiniz" manalarını anlamak mümkündür. Bu cümlelerin, makabliyle alakası bu şekilde kurularak ayetlerin anlam bütünlüğü sağlanabilir.

Hem Allah (c.c.) kötülüğün yapılmasını ne ister, ne de teşvik eder. Haram rızık olsa da onun yenmesine Allah'ın rızası yoktur. Nitekim pek çok âyette temiz ve helal olan rızıkla, haram ve habis olan rızıktan da tahzîr edilmektedir. Başta peygam-

berlere, sonra müminlere daha sonra da bütün insanlara yaptığı hitaplarla Kur'an, tayyibat'ı yemeyi emir ve tavsiye etmiştir.

"Ey Paygamberler! Temiz şeylerden yiye, salih amel işleyin. Doğrusu Ben yaptığımı bilirim" (Müminun, 51).

"Ey İnananlar! Sizi rızıklandırdığımız şeylerin temizlerini yiye. Yalnız Allah'a kulluk ediyorsanız O'na şükredin" (Bakara, 172).

"Ey İnsanlar! Yeryüzündeki helâl ve temiz şeylerden yiye. Şeytana ayak uydurmayın. Zira o sizin için apaçık bir düşmandır" (Bakara, 168)(40)

Müminin durumu da helal ve temiz olanı arayıp yemektir. Kur'an bu mevzuda bizlere ders olması için Ashab-ı Kehf'i anlatırken; uykudan uyandıklarında içlerinden birinin "şu parayla içinizden birini şehre gönderin, baksın en temiz yiyecekler hangileri ise onlardan size rızık (yiyecek) getirsin" (Kehf, 19) dediğini nakleder. Bundan anlaşılmaktadır ki onlar, uyutulmadan önce içinde yaşadıkları toplumda rızık olarak kullanılan şeylerden haram-helal, habis-temiz birbirine karışmış vaziyeteydi. Fakat onlar yeme içmelerine dikkat edip temiz ve helal olanı seçiyorlardı ki uyandıktan sonra da ne kadar uyuduklarını bilmediklerinden yine aynı toplum olduğu düşüncesiyle temiz yiyecek aramaya gayret gösteriyorlar. İşte onların bu müminlik şuurunu Kur'an bizlere misal göstermektedir.

Kur'an temiz ve helal olanı yemeye terğîb ve teşvikle iktifa etmeyerek bunların zıddı olan habis ve haram olan şeyleri yemekten de menetmektedir. Kur'an'ın yenilmesini yasakladığı şeyleri genel bir ifade ile şöyle sıralayabiliriz. Bunlar; faiz yoluyla, rüşvetle, haksızlık ve gasbla elde edilen mallar, mallarına nezaret edemeyen, koruyamayan yetimlerin malları, üzerine Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanlar ve domuz gibi bizahtî haram olduğu bildirilen hayvanlarla kan ve şarap gibi pislik sayılan içilebilecek şeylerdir(41).

Bu arada, insanlar için neyin haram, neyin helal olduğunu ilahî beyan bildirmişken, insanların kendi keyiflerine, hevâ ve heveslerine göre birtakım şeyleri haram veya helal saymaları da Kur'an'da konu edilmiştir. Bu durum aşırı gitmek, Allah adına hüküm vermek ve Allah'a iftira etmek olarak nitelenmektedir.

"De ki: Allah'ın size verdiği rızıkın bir kısmını haram, bir kısmını da helal kıldığınıza görmüyor musunuz? De ki: Size Allah mı izin verdi? Yoksa Allah'a karşı yalan mı uyduruyorsunuz?" (Yunus,59)(42).

(40) İlgili ayetler için bkz. Maide,88, Nahl,114, Tâhâ,81.

(41) Bkz. Bakara,188, Ali İmran,130, Nisa,2-10-29, Enam,121-145, Maide,90.

(42) Bkz. Enam, 119-140, Araf,32.

(43) Benzeri bir tasnif için bkz. Rağîb, a.g.e. 265.

d— RIZKA ŞÜKRETMEK

Şükür, iyiliği bilmek ve yaymak, iyiliğe iyilikle mukabele etmek ve nimeti tasavvur edip izhar etmektir. Şükür, örfî, kalbî ve kavî olmak üzere üç çeşittir. Örfî olan şükür verilen nimeti verildiği gaye uğrunda kullanmaktır. Kalbî olan şükür nimeti tasavvur etmek ve hatırlamaktır. Kavî olan şükür ise nimet vereni senâ etmek ve övmektir(43).

İhsan ve iyiliklere karşı şükran hissi insanın tabiatında varolan bir duygudur. Beşerî münasebetlerde bile insan bu duyguyu içinde zaruri olarak hisseder ve yerine getirir. Yapılan iyilikler karşısında şükran hissi duymama tabîî olanın bozulmasının neticesidir. Bunun adı küfran-ı nimet yani nankörlüktür. Nankörlük ise zemmedilen bir vasıftır.

Peygamber Efendimiz (s.a.s.) "İnsanlara teşekkür etmeyen kimse Allah'a da şükretmez"(44) buyurarak bu duyguyu şümullü olarak ele almış ve beşerî münasebetlerdeki şükran duygusunun, Allah'a şükretme vazifesine yansıtacağını bildirmiştir. İşte insana düşen vazife, bu duyguyu bozmadan içinde bulundurmak ve insanların basit ve geçici iyilikleri karşısında ifâ ettiği gibi Allah'ın daimi ve değerli nimetlerine karşı da ifâ etmektir. Bu fıtrî bir vazife olmasının ötesinde dînî bir vazife de olduğundan Kur'an yer yer hatırlatmaktadır.

"Artık rızkı Allah katında arayın. Ona kulluk edin. O'na şükredin. Siz O'na döneceksiniz." (Ankebut,17)(45).

Aslında yapılan iyiliklere, verilen nimetlere şükranda bulunmak, karşı şükranı celbeder ve nimetin artmasına vesile olur. Ama şükranda bulunmamak ve nankörlük etmek de nimetin kesilmesine hatta ilahî gazbın gelmesine sebep olur.

"Rabbiniz, "şükrederseniz andolsun ki artırırım. Nankörlük ederseniz bilin ki azabım çok çetindir" diye bildirdi" (İbrahim, 7)

Kur'an, geçmiş kavimlerin, nankörlüğü sebebiyle Allah'ın gazabının onları nasıl perişan ettiğini bizlere ders olması için anlatır.

"Allah size huzur ve güven içinde olan bir kasabayı misal verir. Her taraftan oraya bol rızıklar geliyordu ama onlar Allah'ın nimetine nankörlük ettiler. Bu yüzden Allah yaptıklarına karşılık onlara korku ve açlık belasını tattırdı" (Nahl, 112)

Ayrıca Kur'an bir tez olarak; bol nimetin ve bundan doğan refahın insanları sapturacağını ve azgınlık ederek yeryüzünde fesad çıkaracaklarını ileri sürmektedir (46)

(44) Aclûnî, a.g.e. 2/278.

(45) Bkz. Bakara,176, Enfal,26, Sebe,15, Vâkıa,82.

(46) Bu gerçeği gören ve kendisi de tanrı tanımayan Sartre, bir Rus yazardan; "Refah herkese şamil olunca işte o zaman insanlığın trajedisi yani sonu başlayacaktır" cümlesini nakletmektedir. (Yıldırım, a.g.e. 240. H.Rousseau, Les Religions 9-10 dan naklen).

"Eğer Allah kulların hepsine rızık bol bol verseydi yeryüzünde azgınlık ederlerdi. Ama O dilediğini bir ölçüye göre indirir. Doğrusu O kullarından haberdardır" (Şûrâ, 27)

e— RIZIKTAN İNFAK ETME

Allah'ın verdiği rızıktan infak etme esasen bir nevi şükürdür. Ama bu şükür kavli değil fiilî olan bir şükürdür. Yani infak edenin bu fiili "Allah'ım sen bana verip ihtiyaçlarımı giderdiğin gibi ben de bir şükran ifadesi olarak bazı muhtaç kulların ihtiyacını gideriyorum." anlamındadır. Kur'an da bu güzel ameli teşvik etmektedir.

"Ey inananlar! Alışverişin, dostluğun ve şefaatin olmayacağı gün gelip çatmadan önce sizi rızıklandığımız şeylerden infak edin. İnkâr edenler ancak yazık edenlerdir" (Bakara,254) (47).

İnfak etme, Kur'an'da müminin vasfı olarak geçerken infak etmeme ve infak tavsiyesine lâkayd kalma kâfirin sıfatı olarak zikredilmektedir.

"Ey Muhammed! Allah anıldığı zaman kalpleri titreyen, başlarına gelene sabreden, namaz kılan, kendilerine verdiğimiz rızıktan infak eden ve Allah'a gönül vermiş olan kimseleri müjdele" (Hac,35) (48).

"Onlara Allah'ın size verdiği rızıktan sarfedin denilince inkâr edenler inananlara: 'Şayet dileyseydi Allah onları doyururdu. (Allah'ın doyurmadığını) biz mi doyuracağız? Siz apaçık bir dalâlettesiniz" derler" (Yasin, 47).

f— İSTİĞNA VE TAKVA

Her ne kadar infak etme, muhtaçların ihtiyaçlarını giderme müminin vazifesi olsa da kendisine infak olunan kimse gözünü insanlara verilmiş nimetlere dikmemelidir. İnsanların ellerinde olandan müstağni kalmalı ve Allah'dan beklemelidir. Çünkü "insanların yanında olanlar tükenir ama Allah'ın yanındakiler tükenmez" (Nahl, 96). İşte Kur'an istiğna'yı da tavsiye etmektedir.

"Kendilerini sınamak için dünya hayatının süsü olarak bol bol geçimlik verdiğimiz kimselere sakın göz dikme. Rabbiniz rızık daha bol ve daha devamlıdır" (Tâhâ, 131).

Mümin hem istiğna eder, hem de harama düşmekten sakınır, Allah'a karşı saygı ve takva içinde olursa, Allah'da kendisi için böyle davranan birini elbette zarar ve hüsranda bırakmayarak görüp gözetecek ve hesap etmediği yerden rızıklandıracaktır. Çünkü Allah hiç bir ameli zâyi etmez.

(47) Bkz. Nisa,39, İbrahim,31, Münafikun,10, Talak,7.

(48) Bkz. Bakara,3, enfal,3, Kasas,54, Şûrâ,38, Ra'd,22, Fatır,29.

"Allah kendisine karşı gelmekten sakınan kimseye kurtuluş yolu hazırlar ve onu hesabetmediği yerden rızıklandırır. Allah'a güvenen kimseye O yeter" (Talak, 23).

Bazen bu rızıklandırma keramet nevinden de olabilmektedir. Nitekim Hz.Meryem'in ibadethanede rızıklandırılması böyledir.

"Zekeriyya mabedde O'nun yanına her girişinde yanında yiyecek bulurdu. "Ey Meryem! Bu sana nereden (geldi)?" demiş O'da "bu Allah katındandır" cevabını vermiştir. Doğrusu Allah dilediğini hesapsız rızıklandırır" (Âli İmran, 37).

SONUÇ

Allah-âlem münasebeti olan rızık ve rızıklandırma meselesi Kur'an'da önemli bir yer tutmaktadır. Bu konuda -içinde rızık kelimesi geçen- yüzden fazla ayet, yeme-içme ve nimetlerle ilgili de bir o kadar ayetle bu mesele anlatılmaktadır.

Rızık konusu anlatılırken Kur'an'ın esas gayesi olan Uluhiyeti ve Ona âit vasıfları anlatma gerçekleştirilmektedir.

Rızık konusundaki nasslar terki b metoduyla incelendiğinde Ehl-i sünnetin ortaya koyduğu esaslar çıkmaktadır. bu esaslar şunlardır:

- 1- Yegâne Râzık Allah (c.c.)'dır.
- 2- Haram da rızıktır. Ama onun yenmesine Allah'ın rızası yoktur.
- 3- Rızıktâ mülkiyet şart değildir.
- 4- Herkes kendi rızkını yer. Hiç kimse başkasının rızkını yiyemez.

Mutezile nassları ifrad metoduyla yani bu mevzudaki nassların bir kısmını alarak ve Allah'ı tenzih, insana sorumluluk yüklemek için kötülükleri insana nisbet etme gibi bir ön şartla meseleye baktıklarından; Haramın rızık olmayacağına, mülk olmayan şeyin rızka girmeyeceğine ve kul haram yediğinde bunu kendisinin yaptığına hükmetme gibi yanlış neticelere varmışlardır.

BİBLİYOGRAFYA

Abdullbaki, M.Fuad, Mucemü'l-Müfehres li Elfazı'l-Kur'ani'l-Kerim, İstanbul, 1982.

Aclunî, İsmail b.Muhammed, Keşfu'l-Hafâ, Beyrut, 1352.

Âlûsî, Şihabuddin Mahmud, Ruhul-Maâni, Beyrut, 1985.

Babanzade, Ahmed Naim, İslam Ahlakının Esasları, İstanbul, 1976.

Bâcurî, İbrahim, Şerhu Cevhereti't-Tevhid, Dımeşk, 1972.

Bağdadî, Abdulkahir, usulüddin, İstanbul, 1928.

Beyazî, Kemaleddin, İşaratü'l-Meram, Kahire, 1949.

Beyhakî, ebu Bekr Ahmed b.Hüseyin, el-İ'tikad, Beyrut, 1985.

- Cürcanî, Seyyid Şerif, Ta'rifat, Beyrut, 1983.
- Çığman, M.Kenan, Allah'ın varlığının Delilleri, İstanbul, 1988.
- Gazzalî, Ebu Hamid Muhammed, Minhacü'l-Abidin, (Şerhi Siracü't-Talibin ile beraber) Mısır, 1955.
- Gölcük, Şerafeddin, Toprak Süleyman, Kelam, Konya, 1988.
- İsfahânî, Rağıb, el-Müfredât, Beyrut, tarihsiz.
- İbn-i Kesir, Ebu'l-Fida İsmail, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm, Beyrut, 1969.
- İbn-i Mace, Sünen, Tercüme ve Şerh, Haydar Hatipoğlu. İstanbul, 1983.
- İbn-i Manzur, Lisanü'l-Arab, Beyrut, tarihsiz.
- Kur'an-ı Kerim.
- Râzî, Fahreddin, Tefsir-i Kebir, Ter:Heyet, Ankara, 1988.
- Rihavî, Muhammed b.Süleyman, Nuhbetu'l-Leâlî Şerhu Bed'il-Emalî, İstanbul, 1979.
- Sâbûnî, Nureddin, el-Bidaye, Ter:Bekir Topaloğlu. Ankara, 1979.
- Taftazanî, Sa'deddin, Şerhu'l-Akâid, İstanbul, 1976.
- Tehânevî, Muhammed Ali b.Ali, Keşşâfu Istılahatü'l-Fünun, İstanbul, 1984.
- Yazır, elmalılı M.Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul, tarihsiz.
- Yıldırım, Suat, Kur'an'da Ulûhiyet, İstanbul, 1987.